

Latvijas Republikas tiesībsargs

Baznīcas iela 25, Rīga, LV-1010, tālr.: 67686768, fakss: 67244074, e-pasts: tiesibsargs@tiesibsargs.lv, www.tiesibsargs.lv

Rīgā

2020. gada 13. februāris Nr.1-6/5
Uz 2020. gada 7. janvāra Nr.1-03.4/5

**Latvijas Republikas Satversmes tiesas
tiesnesim Aldim Laviņam**
e-pasts: tiesa@satv.tiesa.gov.lv

Par viedokļa sniegšanu lietā Nr. 2019-24-03

2020. gada 10. janvārī Latvijas Republikas tiesībsargs (turpmāk – tiesībsargs) saņēma Latvijas Republikas Satversmes tiesas (turpmāk – Satversmes tiesa) tiesneša Alda Laviņa 2020. gada 7. janvāra vēstuli Nr. 1-03.4/5 “Par informācijas sniegšanu lietā Nr. 2019-24-03”, kurā tiesībsargs ir aicināts sniegt viedokli, vai, nosakot garantēto minimālo ienākumu (turpmāk – GMI) līmeni 64 *euro* mēnesī apmērā, ir novērsta ar apstrīdēto normu radītā tiesiskā situācija pēc būtības.

2019. gada 1. oktobrī tiesībsargs iesniedza Satversmes tiesā pieteikumu, apstrīdot Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumu Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni” (turpmāk – Noteikumi Nr. 913) 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 1. un 109. pantam. Noteikumu Nr. 913 2. punkts noteica, ka garantēto minimālo ienākumu līmenis personai ir 53 *euro* mēnesī.

2019. gada 1. oktobrī Ministru kabinets pieņēma Ministru kabineta noteikumus Nr.454 “Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni””, no 2020. gada 1. janvāra palielinot GMI līmeni no 53 uz 64 *euro* mēnesī.

Tātad no 2020. gada 1. janvāra Noteikumu Nr. 913 2. punkts (turpmāk – apstrīdētā norma) noteic, ka garantēto minimālo ienākumu līmenis personai ir 64 *euro* mēnesī.

Tiesībsarga ieskatā, nosakot GMI līmeni 64 *euro* apmērā, Ministru kabinets nav novērsis Satversmes 1. pantā iekļautā tiesiskas valsts principa un sociāli atbildīgas valsts principa, kā arī Satversmes 109. pantā nostiprināto tiesību uz sociālo nodrošinājumu pārkāpumu. Tādējādi tiesībsargs atkārtoti norādīja uz nepietiekamo GMI līmeni un aicināja Ministru kabinetu noteikt to atbilstoši Satversmei¹.

[1] Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmās daļas 2. punkts noteic, ka tiesvedību lietā var izbeigt līdz sprieduma pasludināšanai ar Satversmes tiesas lēmumu, ja apstrīdētā norma zaudējusi spēku.

¹ Tiesībsarga 2019. gada 8. novembra vēstule Nr. 1-8/21 “Par Ministru kabineta 2019. gada 1. oktobra noteikumu Nr. 454 “Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”

Satversmes tiesas likuma 29. panta pirmajā daļā noteiktais dod Satversmes tiesai tiesības izbeigt lietu, bet neparedz pienākumu to darīt. Proti, pat ja pastāv šajā tiesību normā minētais apstāklis, tad atsevišķos gadījumos būtu nepieciešams lietā turpināt tiesvedību, lai novērstu pieteikuma iesniedzēja pamattiesību aizskārumu vai būtisku valsts vai sabiedrības interešu apdraudējumu. Līdz ar to izskatāmajā lietā jāvērtē, vai nepastāv kādi apsvērumi, kuru dēļ tiesvedība lietā būtu turpināma.²

Lai izlemtu jautājumu par tiesvedības izbeigšanu uz minētās normas pamata, izskatāmajā lietā ir jānoskaidro: 1) vai apstrīdētā norma zaudējusi spēku un 2) vai nepastāv apstākļi, kas prasa tiesvedību turpināt.³

Tiesību normas grozījumus un pat izslēgšanu no normatīvā akta, papildinot to ar citām normām, kas strīdu pēc būtības neatrisina, nevar uzskatīt par pietiekamu pamatu tiesvedības izbeigšanai gadījumos, kad tiesvedības turpināšana ir nepieciešama personas pamattiesību aizsardzībai. Tādējādi Satversmes tiesai jāpārlicinās, vai likumdevējs konkrēto jautājumu reglamentējis saturiski atšķirīgi vai arī nolēmis šo jautājumu turpmāk vairs nereglamentēt.⁴

Gadījumos, kad ir grozīts normatīvā regulējuma saturs, bet apstrīdētās normas teksts no regulējuma nav izslēgts, Satversmes tiesai jānoskaidro veikto izmaiņu apjoms, lai secinātu, ka tiesību normas saturs pēc būtības ir mainījies. Pretējā gadījumā tiesību normu izdevējs to tekstā izdarītu tikai redakcionālus grozījumus, kas vienmēr būtu uzskatāmi par formālu pamatu lūgt tiesvedības izbeigšanu lietā. Šāda situācija nonāktu pretrunā ar tiesiskas valsts principu, neveicinātu ne personas pamattiesību aizsardzību, nedz arī valsts vai sabiedrības interešu īstenošanu.⁵

Ar Noteikumiem Nr. 454 skaitlis "53" apstrīdētajā normā tika aizstāts ar skaitli "64", tāpēc formāli apstrīdētā norma ir atzīstama par spēku zaudējušu.

Pieteikumā, apstrīdot GMI līmeni, kas līdz 2019. gada 31. decembrim bija noteikts 53 *euro* apmērā, tiesībsargs norādīja, ka tas neatbilst sociāli atbildīgas valsts principam, nenodrošina cilvēka cieņas aizsardzību un neizpilda no Satversmes 109. panta izrietošo pozitīvo pienākumu valstij sniegt personai tai nepieciešamo sociālo palīdzību.

Tiesībsargs uzskata, ka arī no 2020. gada 1. janvāra noteiktais GMI līmenis 64 *euro* ir nepietiekams un neatbilstošs pašreizējai sociāli ekonomiskajai situācijai, kā arī starptautiskajiem cilvēktiesību standartiem. Šāds GMI līmenis joprojām nenodrošina cilvēka cienīgus dzīves apstākļus un nav pietiekams, lai apmierinātu personas pamatvajadzības.⁶ GMI līmeņa noteikšanā valdība nav ņēmusi vērā nekādus sociāli ekonomiskos rādītājus. Tāpat kā līdz šim, GMI līmenis tika noteikts politiskas vienošanās rezultātā.

Nav apstrīdams tas, ka valstij ir rīcības brīvība to metožu un mehānismu izvēlē, ar kādiem sociālās tiesības īstenojamas⁷, un ka lēmumi šajā jomā ir atkarīgi no likumdevēja priekšstata par valsts sociālo pakalpojumu sniegšanas principiem un sabiedrības vai kādas tās daļas īpašas nepieciešamības pēc valsts palīdzības vai atbalsta⁸, tomēr likumdevējam ir jāievēro noteikti kritēriji. Piemēram, Vācijas Federālā Konstitucionālā tiesa ir atzinusi: lai arī likumdevēja prerogatīva ir noteikt minimālo pabalstu un pensiju apmēru un likumdevējam ir rīcības brīvība, tomēr tiesa var pārbaudīt: 1) vai likumdevējs, nosakot minimālo apmēru, ir izvērtējis to, ka mērķim ir jābūt cilvēka cienīgas eksistences nodrošināšanai; 2) vai likumdevējs

² Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa lēmums Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01. Latvijas Vēstnesis, 69, 07.04.2014.

³ Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa lēmums Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01. Latvijas Vēstnesis, 69, 07.04.2014.

⁴ Satversmes tiesas 2016. gada 12. septembra lēmums Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2015-23-01. Latvijas Vēstnesis, 178, 14.09.2016.

⁵ Satversmes tiesas 2014. gada 3. aprīļa lēmums Par tiesvedības izbeigšanu lietā Nr. 2013-11-01. Latvijas Vēstnesis, 69, 07.04.2014.

⁶ Sk. Tiesībsarga 2019. gada 1. oktobra pieteikumā Satversmes tiesai norādītos argumentus.

⁷ Satversmes tiesas 2009. gada 26. novembra spriedums lietā Nr. 2009-08-01. Latvijas Vēstnesis, 187, 27.11.2009.

⁸ Satversmes tiesas 2009. gada 21. decembra spriedums lietā Nr. 2009-43-01. Latvijas Vēstnesis, 201, 22.12.2009.

ir izvēlēties pēc būtības piemērotu metodi iztikas minimuma noteikšanai; 3) vai likumdevējs ir pilnīgi un korekti ieguvis metodes piemērošanai nepieciešamos faktus; 4) vai likumdevējs ir rīkojies konsekventi un visās aprēķina stadijās ir ievērojis izvēlēto metodi un tās strukturālos principus. Turklāt likumdevējam ir jāsniedz detalizēta informācija un skaidrojums par aprēķiniem. Ja likumdevējs to nespēj pienācīgi izdarīt, tad noteiktais pabalstu un pensiju apmērs nav atbilstošs konstitūcijai.⁹

Izvērtējot noteikuma projekta anotāciju, nākas secināt, ka pēc būtības likumdevējs nav izvērtējis nevienu no minētajiem kritērijiem. Tas, ka noteiktais GMI līmenis atbilst 13 % no ienākumu mediānas, tiesībsarga ieskatā, nav uzskatāms par pietiekamu pamatojumu.¹⁰

Vienlaikus jāatzīmē, ka likumdevējs politikas plānošanas dokumentos ir atzinis nepieciešamību paaugstināt minimālo ienākumu līmeņus un izvēlēties metodi to noteikšanai, tomēr šim pasākumam, tiesībsarga ieskatā, tas ir piešķīris tikai deklaratīvu un formālu raksturu. Par to liecina valdības rīcība pēc Plāna minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020. - 2021. gadam apstiprināšanas¹¹. Proti, Ministru kabinets 2019. gada 17. septembrī ir pieņēmis zināšanai Finanšu ministrijas informatīvo ziņojumu “Par prioritārajiem pasākumiem valsts budžetam 2020. gadam un ietvaram 2020. – 2022. gadam”¹² un atzinis, ka ierobežotā finansējuma dēļ Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.-2021.gadam nevar īstenot pilnā apmērā.

[2] Ministru kabinets atbildes rakstā norāda uz Latvijā pastāvošo sociālās drošības sistēmu, kuru veido sociālās apdrošināšana, valsts sociālie pabalsti un pašvaldības sociālās palīdzības pabalsti un sociālie pakalpojumi.

Tomēr jāatzīmē, ka pabalsts GMI līmeņa nodrošināšanai tiek maksāts tām trūcīgajām personām, kuru ienākumi, pēc materiālo resursu novērtēšanas, nesasniedz GMI līmeni. Tas nozīmē, ka personas vai ģimenes kopējie ienākumi, tostarp arī sociālās apdrošināšanas pabalsti un pensijas u.c., ir zemāki par 64 *euro* uz vienu cilvēku.

Attiecībā uz Ministru kabineta atbildes rakstā norādīto, ka, novērtējot klienta materiālos resursus, par ienākumiem neuzskata virkni valsts sociālos pabalstus¹³, jānorāda, ka šie pabalsti tiek piešķirti noteiktam personu lokam¹⁴ ar konkrētu mērķi. Piemēram, ģimenes valsts pabalsta mērķis ir sniegt regulāru atbalstu ģimenēm, kurām radušies papildu izdevumi sakarā ar bērna audzināšanu; pabalsts personai ar invaliditāti, kurai ir nepieciešama kopšana, un bērna ar invaliditāti kopšanas pabalsts tiek piešķirts, lai personai ar smagiem funkcionāliem traucējumiem nodrošinātu pilnvērtīgu aprūpi, kuru sniedz viens no vecākiem vai cita persona.¹⁵ Savukārt bērna piedzimšanas pabalsts tiek piešķirts ar mērķi daļēji segt izdevumus gadījumos, kad ģimenē ienāk bērns, bet apbedīšanas pabalsts tiek piešķirts, lai daļēji segtu apbedīšanas izdevumus.

Tiesībsargs ieskatā nebūtu pieļaujams, ka minētie pabalsti tiktu izmantoti personas vai pārējo ģimenes locekļu pamatvajadzību nodrošināšanai.

Attiecībā uz dzīvokļa pabalstu, jāuzsver, ka dzīvokļa pabalsts kā obligāti izmaksājamais pašvaldības pabalsts daļai personu ir būtisks atbalsts ar mājokli saistīto izdevumu segšanā.

⁹ Ilgtspējīga attīstība un sociālās inovācijas. Baiba Bela (zin. red.). Rīga: LU Akadēmiskais apgāds, 2018., 45.lpp.

¹⁰ Ministru kabineta noteikumu “Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 „Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”” projekta (TA-1707) sākotnējās ietekmes novērtējuma ziņojums (anotācija). <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40476136>

¹¹ Ministru kabineta 2019. gada 22. augusta rīkojums Nr. 408 “Par Plānu minimālo ienākumu atbalsta sistēmas pilnveidošanai 2020.–2021. gadam”. Latvijas Vēstnesis, 173, 26.08.2019.

¹² Informatīvais ziņojums “Par prioritārajiem pasākumiem valsts budžetam 2020. gadam un ietvaram 2020. – 2022. gadam”. <http://tap.mk.gov.lv/lv/mk/tap/?pid=40477690&mode=mk&date=2019-09-17>

¹³ Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likums, 5. panta trešā daļa. <https://likumi.lv/ta/id/68488#p5>

¹⁴ Valsts sociālo pabalstu likums. <https://likumi.lv/ta/id/68483>

¹⁵ Satversmes tiesas 2007. gada 21. februāra spriedums lietā Nr. 2006-08-01. Latvijas Vēstnesis, 34, 27.02.2007.

Tomēr jāņem vērā, ka Latvijā nav vienotas pieejas dzīvokļa pabalsta reglamentēšanā, uz ko ir norādījusi arī valdība koncepcijā “Par minimālā ienākuma līmeņa noteikšanu”. Ja Rīgā personai ik mēnesi tiek segtas faktiskās izmaksas (nepārsniedzot normatīvus dzīvokļa pabalsta aprēķināšanai) par dzīvojamo telpu īri vai apsaimniekošanu, izdevumi par cieto kurināmo, elektroenerģiju, gāzi, ūdeni, telefonu un internetu¹⁶, tad Jēkabpils novadā dzīvokļa pabalstu piešķir vienreiz kalendārajā gadā 100 *euro* apmērā (t.i., 8,33 *euro* mēnesī) daļējai komunālo un apkures maksājumu segšanai vai kurināmā iegādei¹⁷.

Tiesībsargs piekrīt atbildes rakstā norādītajam, ka atbalsts iedzīvotājiem ar ļoti zemiem ienākumiem ir skatāms kā komplekss pasākumu kopums, tomēr jāuzsver, ka pastāvošais atbalsta kopums nav pietiekams, uz ko ir norādījušas arī starptautiskās institūcijas savos ziņojumos.¹⁸

Apkopojot iepriekš minēto, tiesībsargs uzskata, ka Ministru kabinets, nosakot GMI līmeni 64 *euro* apmērā, nav novērsis apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 1. un 109. pantam.

Pielikumā:

- 1) Latvijas Republikas tiesībsarga 2019. gada 8. novembra vēstule Nr. 1-8/21 “Par Ministru kabineta 2019. gada 1. oktobra noteikumus Nr. 454 “Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”;
- 2) Ministru kabineta 2019. gada 19. decembra vēstule Nr. 18/TA-2151/5902 “Par Ministru kabineta 2019. gada 1. oktobra noteikumus Nr. 454 “Grozījums Ministru kabineta 2012. gada 18. decembra noteikumos Nr. 913 “Noteikumi par garantēto minimālo ienākumu līmeni”” atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 109. pantam”.

Ar cieņu

Latvijas Republikas
tiesībsargs

J.Jansons

Šis dokuments ir parakstīts ar drošu elektronisko parakstu un satur laika zīmogu

¹⁶ Rīgas domes 2013. gada 15. janvāra saistošie noteikumi Nr. 202 “Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālajiem pabalstiem Rīgas pilsētas pašvaldībā”. <https://likumi.lv/ta/id/254202>

¹⁷ Jēkabpils novada domes 2015. gada 26. novembra saistošie noteikumi Nr. 13/2015 “Par ģimenes vai atsevišķi dzīvojošas personas atzīšanu par trūcīgu vai maznodrošinātu un sociālās palīdzības pabalstiem Jēkabpils novadā”. http://jekabpilsnovads.lv/wp-content/uploads/2019/05/SN-Nr.13_2015_KONSOLIDETI.doc

¹⁸ Sk. Eiropas Sociālo tiesību komitejas 2017. gada 8. decembra secinājumi. Pieejams: <https://bit.ly/2v1ldQf>; Eiropas Komisijas dienestu darba dokuments. 2019. gada ziņojums par Latviju. Brisele, 27.2.2019., SWD(2019) 1013 final. Pieejams: <https://bit.ly/2Kwvb6I>